

ՄԱՐԱԲԱ ՍԾՈՒՐՆԱՑԻ

Կ Ա Մ

Կ Ե Ղ Յ — Ա Գ Ա Ք Ա Ն Գ Ե Ղ Ո Ս

(Շար. տես յէջ 213)

3) Երեւոյն: — Անանունի Հեանեալ աղբիւր եւ համարում եմ Երեւոյնի ժաւանակագրոտրեան կամ Գրոնիկոնի Հայեւրէք թարգմանութիւնը, որ կատարուած է յունարէն բնագրից՝ հաւանականօրէն Ե դաւրում:

Մեր Հեղինակի ամբողջ պատմութիւնը

ԱՆԱՆՈՒՆ (էջ 7-8)

Ապստամբութիւն Պարթեւաց որ եղեւ ի յայտմանակի: Եւ եղեւ յետ մահուան Աղէքանդոս կայսեր Մակեդոնացւոց, ծառայեցին Պարթեւք Մակեդոնացւոց ամա ԿԱ: Փանդի քաղաքոտրեաց Սելեւկոս Նիկանոյր ի Բարեւոն ամա ԼԸ: Անտիոքոս Ստեք՝ ամա ծա: Անտիոքոս Թեոս՝ ամա ծա: Եւ յամի մետասաներորդի Անտիոքայ արքայն ապստամբեալ ի քաց կացին Պարթեւք ի ժառայութեան Մակեդոնացոց: Եւ քաղաքոտրեաց Արշակ մեծ որդի արքային Թեւաղացւոց ի Բաշ Դահաստանի յերկիրն Բուշանաց, որում ամենայն ազգք արեւելից եւ հիւսիսոյ Հնազանդեցան ի ժառայութիւն: Զարեաց իսպաղց զնաց Արշակ արքայն ամենայն Հանդերձ ճարեւելից երթալ ի Բաշեւն, յառաջին թաղաւորացն կայրուածոն: Զի ոնդ Հաստատեոցն զթաղաւորութիւն Էրեւն եւ հաւ Բարեւոն: Իսկ Անտիոքոս իրեւեալն զի անշափ բազմութեամբ եկեալ Հաւեալ էր ի վերայ նորա Արշակ արքայն Պար-

« Պարթեւաց ապստամբութեան » մասին Մակեդոնացոց զէմ՝ եւ նրանց կոնքերը Սելեւկեանների Հետ՝ սկսած Անտիոքոս Թեոսից մինչեւ Անտիոքոս Սիտերը, որին սպանեց Արշակ Բարեւոնում, այսինքն մեր ամբողջ Հատուածի հինգերորդ մասը (էջ 7 եւ 8), — բաղադրւած է Գրոնիկոնից՝ մի քանի լրացուցիչ մանրամասնութիւններով, վերաբերեալ աշխարհադրական տեղեկութիւններին, որոնք, ինչպէս տեսանք, փոխ են առնուած Սելեւկոսից: Միեւնոյն ժամանակ՝ չը նայելով, որ Հեղինակը աշխատում է խոյս տալ բաւացի բաղադրանքներից եւ աւանդել Երեւոյնի պատմածը իւր խօսքերով, բայց այդ չէ յաջողում նրան. յաճախ սպրդում են փրօնիկոնի Հայ թարգմանութեան խօսքերն ու զարեւուածքները, ինչպէս կը տեսնենք իսկոյն Անանունի եւ Երեւոյնի բնագրիներէ բաղադրութիւնից:

ԵՆՍԵՐԻՈՍ (Փրոն. Ա. էջ 163)

Իսկ Սելեւկոս իրեւեւ չուզաւ ի մէջ բարբառոտաց (այն է՝ Պարթեւաց) եւ յաղթեաց, քաղաքոտրեւ. եւ անտի կուէր Նիկանոյր՝ որ է յաղթող, եւ ունէր զթաղաւորութիւնն ամա ԼԸ... (Բ. էջ 128, 117-դ Ողիմպիադէ Ա. տարուայ եւ Արքահամա 1703-դ տարուայ ներքեւ կարգում ենք: Ատրուոց եւ Բարեւոնի եւ վերնոց կալմանց քաղաքոտրեաց Սելեւկոս Նիկանոյր ամա ԼԸ): Զառ պայազատե ի որդին որդի Անտիոքոս յԱպամայ՝ որ լեալ է Պարթեւաւանէ. եւ կուէցաւ Սոլմոն՝ որ է Փրկիչ, տիրեալ ամա ծա... ի վախճանել ճառելոյն Անտիոքայ Սոլմոնի, յալորէ՝ զիւրանութիւնն Անտիոքոս, որոյ կուէցաւ անուն յորդորեաց Թեոս... եւ ձգեալ ամա ծա) իսթացաւ եւ վախճանեալ յԵփեսոս... (Բ. էջ 130, 132-դ Ողիմպիադէ 3-դ եւ յԱրքահամա 1766-դ տարուայ տակ, որ համապատասխանում է ամի մետասաներորդի Անտիոքայ՝ կարգում ենք: Պարթեւք ի Մակեդոնացոց ապստամբեցին, եւ ի նոցանէ քաղա-

* Այստեղ սխալմամբ ինչպէս եւ կարծում եմ, փոխանակ ԼԸ-ի դրած է ԼԸ: որ առաջացել է Ը եւ Բ տառերի նմանութիւնից. Եւստեբիոսի մօտ ուղիղ է:

** Ակնհերեւ զրաւարել է ծծ ի փոխարէն ինչ-

պէս զրուած է Քրոնիկոնում երկու ղէպքում (Ա. էջ 170; Բ. էջ 130): Անանունի այդ թիւը կազմում է 10 տարուայ (Ժ) Անտիոքոսի թաւարօսութեան մինչեւ Պարթեւաց ապստամբութիւնը եւ 8 տարուայ (Ե) այդ ղէպքից յետոյ:

Թեւաց, այնուհետեւ ոչ կարացեալ վստահա-
նալ յիւր զարացն բազմութիւն ի դիմի հար-
կանել վերագին այնմիկ, և խոյս ետ յերեսաց
նորա, փախեալ և զնաց յԱսիա աստան²։ Եւ
Թագաւորն ի վերայ Ասիաստանաւ ամա Եւ. և
ապա մի ըստ միայն թագաւորն Մակեդոնա-
ցիքն յԱսիաստան ի ժամանակս ինչ։ Եւ Ար-
շակ արքայ հնազանդեցոյց ի ծառայութիւն
զԱսորեստանեայս, որ ըստ (էջ 8) Անտիոքայ։
Եւ զԲաբելոնացիս և զՊարսիկս և զՄարս և զԵր-
կերն Հայոց մինչեւ ցլեառն մեծ Կալոհ, և ի
յեղր ծովուն մեծի արեւմտից. Թագաւորն Ար-
շակ ի Բաբելոն ամա բազմապէս։ Եւ եղև յամին
հարկոր և տասներորդի չորրորդի Արշակայ ար-
քայի Պարթեւաց. ի յորդորդում ամի Թագա-
ւորութեան Դնեստրիայ ի վերայ Ասիաստանի
և Ասորաց, մինչ Արշակ արքայ զնաց յարեւելս
գաւառադով լեալ և Դնեստրիոս չոքաւ կալաւ
զԲաբելոնովն։ Իրեւ ետես Դնեստրիոս, զի այն.
չափ բազմութեամբ եկն ևհաս ի վերայ Արշակ,
տեղի ետ նմա և զնաց մինչեւ ցԱնտիոք և անդ
ձախտեցան Արշակն ընդդէմ ի պատերազմ։
Եւ եղև պատերազմ մեծ առ Անտիոք քաղա-
քաւ. հարկանեն և որբաղանը առնեն զգաւրն
Դնեստրիայ. և ձերբակալ առնեն զԴնեստրիոս,
կապէ զնա Արշակ արքայ ոտիւք և ձեռաւք,
և առնու զնայ յարեւելս ի Բահլ Դահաստան։
Իրեւ ետես Անտիոքոս եղբայր Դնեստրիայ՝
եթէ ըմբռնեցաւ Դնեստրիոս ի ձեռս Արշակայ
արքայի, ինքն քաղաւորի ի վերայ Աստորաց
և Ասիաստանի. զաւրածողով լինի և զնայ ի Բա-
բելոն, զկնի տասն ամի։ Ալլ լինի որդն՝ եթէ
Թագաւորեաց Անտիոքոս եղբայր Դնեստրիայ
և եկն ի Բաբելոն, Լուծանէ Արշակ զԴնեստրիոս
զկնի տասն ամի և արձակէ առ եղբայրն, որ-
պէս զի խառնեցի ինչ առնել նմա. և Դնես-
տրիոս ոչ զնաց առ եղբայրն իւր ի Բաբելոն,
այլ յԱսիաստան անցանէ։ Ապա խաղայ Արշակ
ի յարկուն երեստասան թիշորովք։ Թամի հա-
րիշերերորդի քսաներորդի ութերորդի Թագաւո-
րութեան իւրոյ իրեւ մաստ եղև ի Բաբելոն,
անկանի ի վերայ նորա Անտիոքոս յանկարծակի
ի ձմեռն ժամանակի, ի նեղ վայրի, և ոչ կա-
րեն զաւրել. ոպառն զգաւրն. զարկանեն և

տորեաց Արշակ, աւստի և Արշակունիք։ Զսա
փոխանակէ երեց որդին Սեղեւկոս, որոյ անուն
յորջորջնաց կոչէր Կալինկոս... տրեալ ամա
ԻԱ...։ Ունէր և զԿալիպատացիս օգնականս յեր-
կոսին ճակատոս, ի Լիդիացեց աշխարհն Սե-
ղեւկոս յաղթէր. բայց ոչ զՄարդին առ և մչ
զԵփեսոս. քանզի Պտողմէոս ունէր զգաղաքն։
Իսկ իրեւ և Կալիպատիկա և ի Միթրիդատէս
երկրորդ խառնուրդ լինէին, երկու բիւք նորա
ի Բարբարոսացն (այն է՝ Պարթեւաց) անկեալ
և ինքն սատակեալ պակասէր... Իսկ Անտի-
ոքոս եղբայր Կալինկիկայ՝ ընդ մեծ Փոռագիայի
չրջեալ՝ ընդ հարկիք նուանէր զԲանկէն...
Եւ յաւորդէ զնա նորին որդի Աղեքսանդրոս,
որ Սեղեւկոսն անուանեաց զանձն և Կերանոս
ի զօրացն կոչէր։ Զերիս ամա Թագաւորեալ Սե-
ղեւկոս յետ հորն՝ ի Փոռագեաց աշխարհն
սպանանէր... Զսա փոխանակէ որդին եղբայր
Անտիոքոս, կոչեալ արարեալ զօրացն ի Բաբե-
ղոնէ և անուանեցաւ (մեծ) տրեալ ամա ԼԱ...
եկեալ հասեալ ի Դաւաղայ. և ի վերին նախա-
րարացն կալուածա, ամենայն համայնից սատա-
կէր յեղիմացեց ճակատեաց։ Զկնի Անտիոքայ
պալապատեցին յաւորբաբար Սեղեւկոս՝ ամա
ժի, Անտիոքոս Եպիփանէս՝ ամա ժի, Անտիո-
քոս նորին որդի՝ ամա Ա. և ամիսա Զ, Դնես-
տրիոս Սովսեթ՝ ամա ժի, Աղեքսանդրոս՝ ամա
ժի (անելի առդիլ է՝ ամա ժ. հմտա. Քրոնիկ.
II, էջ 134-6) Դնեստրիոս Դնեստրի՝ ամա Գ.
Անտիոքոս Սիդեացի՝ ամա Թ. Ա. էջ 166... Եկեալ
հասեալք ի միմեան Դնեստր ի Սեղեւկիայ
և Անտիոքայ որդայ Աղեքսանդրի յԱսորաց և
յԱնտիոք քաղաքէ, յաղթէր Դնեստրիոս և Թա-
գաւորէր յառաջնում ամի ճՐԵԹ Կերկորի
Ողոմպիադին։ Եւ ի միւս եւս ամն զուամբէ
գորս և խաղայր ի վերայ Արշակայ ի Բաբելոն
և ի վերին աշխարհն։ Եւ ի միւսում եւս ա-
մին, որ էր երրորդ ամ հարիւրերորդ վաթսնե-
րորդ Ողոմպիադին ի Երեւթիւն ըմբռնէր յԱր-
շակայ, զոր ետ առնել ի Պարթեւոս պահե-
լուստի և կոչեցաւ... Սիստրիսեալ. քանզի զերի
չոքաւ, յերկաթն կապեալ կայր ի պահեստի։
Եւ Դնեստրի եղբայր կոստեր՝ որ կոչէր Ան-
տիոքոս... ի մացաւ թէ եղբայրն Դնեստրիոս
յանցեաւ և ի կալանս է, զնայր ի Սեւեռ քա-
ղաքէ և զայր ունէր զԱստրիս... քաղաւորի
և սա ամա ինչ... Իսկ ի յորդորդում ամին հա-
րիշերերորդի վաթսներորդ երկրորդի Ողոմպի-
զեն՝ Նրիտասանս թիշորոս զայր հասանէր Ար-

* Թ. Արծրունուց առաջ հայոց մատենագիր-
ներէց Կարեմ չէ յիշում « Ասիաստան »
կոչումը։

ԱՆԱՆՈՒՆ (էջ 7-8)

ԵՒՍԵԲԻՈՍ (Քրոն. Ա. էջ 163)

ընկենաւն զԱնտիոքոս ի խոնարհ և սպանա-
նեն և ձերբակալ առնեն զՍեղենիկոս զորդին
Անտիոքայ, զոր ունէր ասէ արքայ ի զրանն
իւրում քաղաքորին:

շակ և սա խաբ կամէր զործել. արձակէր զեղ-
բայրն նորա զՌեմէտրիոս՝ որ ի զերուրթեանն
էր, յԱսորիս: Բայց Անտիոքոս՝ քանզի ձեռն
եկն եհառ ի վերայ յան ձուկ տեղի
(sic!) անկեալ ի վերայ բարբառոսացն (այն է՝
Պարթեաց), և աստեղացանէր զպատերազմն,
խոցեալ անկեալ մեռանէր, որոյ Լեւոն էր ի
ծննդենէն. իսկ զնորին որդի զՍեղենիկոս գնկեալ
զհետ համարէն մատաղ հասակաւ՝ տուաւ Ար-
շակ արքայ տանէր գերի և քաղաքորաբար
պահէր: (Բ. էջ 138, 162-դ Ողիմպիդէի Ա. տա-
րուայ և Աբրահամու 1888-դ տարուայ ներքեւ
կարդում ենք. Արշակ Պարթեւ զԱնտիոքոս
սպանանէ):

Ա. էջ 167... Բայց դարձեալ միւս անգամ
Դեմէտրիոս՝ յերկրորդ ամի հարեւրերորդի
լաթններորդի երկրորդի Ողիմպիդէն՝ թագա-
ւորէր, զտեսն ամ ի միջի ի դերիս լեալ...:

Քրոնիկոսից իսկ (Ա, էջ, 20, 34...) ըստ
երեւութին առաջին անգամ յայտնի
էր Անանուին (էջ 5-6) և Ասորեստանի
մեծաւոյակ թագուհու տնուան Շամիրամ
հայկական ձեռք՝ փոխանակ յունական Սե-
մերամիսի:

Երկու բնագրերի բազդատութիւնից տին-
երեւ է, որ Անանունը ունէր իր ձեռքի
տակ Եւսերիոսի Ժամանակագրութեան հայե-
րէն թարգմանութիւնը: Մի և նոյն ժամա-
նակ՝ զիստմամբ կամ Անանուն հեղինակի չը
գիտենալուց՝ Արշակունեաց հարստութեան
հիմնադրի վերաբերմամբ մեծ թերիմացու-
թիւն է ծագել, որ կարծես է բացատրու-
թեան: Խնդիրը այն է, որ 132-դ Ողիմ-
պիդի 3-դ տարուայ և Աբրահամի 1766
թուականի ներքեւ, որ համապատասխանում
է Անտիոքոս թէոսի 11-դ տարուան, յի-
շում է Արշակ. «Պարթեւք ի Մակեդո-
նացուց ապստամբեցին և ի նոցանէ թագա-
ւորեաց Արշակ, ուստի և Արշակունիք» (Ճա-
մանակ. Բ. էջ 130), Մի այլ անգամ
163-դ Ողիմպիդի առաջին տարուայ և
Աբրահամի 1888-թ. ներքեւ, որ համա-
պատասխան է Անտիոքոս Սիդետի 9-դ տա-
րուան, այսինքն առաջին յիշուող 123 տարի
յետոյ, Արշակի մասին գարձեալ յիշում է.

«Արշակ Պարթեւ զԱնտիոքոս սպանանէ»
(Անգ. Բ. էջ 138). — Այդ երկու Արշակնե-
րին, որ ապրել են մէկը միւսից 122 տա-
րի յետոյ, և որ՝ անկասկած, Պարթեւաց եր-
կու տարրեր թագաւորներ են եղած՝ մէկը
Արշակունեաց տոհմապետ և միւրը հաւա-
նականորէն, Արշակ 2-դը կամ՝ որ նոյնն
է՝ Միհրպատ Ա-նը, — Անանունը մէկ
անձնաւորութեան տեղ է ընդունել Ահա-
նու Պարթեւաց հարստութեան հիմնադիրը
կամայ-ակամայ պէտք է 130 տարի թա-
գաւորէր, որ հնարաւորութիւն ունենար
Անտիոքոս թէոսի ժամանակ ապստամ-
բութիւնն առաջացնել և սպանել
թէոսից յետոյ տասներորդ Սելեուկեան թա-
գաւոր՝ Անտիոքոս Սիդետին: — Մի
փոքր յետոյ նկատելով այդ սխալը (եթէ
միայն այդ ուրիշ անձի գործ չէ), Անա-
նուն հեղինակը՝ երեւի թէ, նորան սուղեղու
նպատակով, վերագրում է Արշակին 56 տարի
թագաւորութիւն և 130 տարի կեանք
տեւողութիւն:

Շարայայտելի Թրգմ. ԼԻՊԱՐԻՏ ԵՍՏՐԵՍԵԱՆՏ

1. Անան. էջ 9. — Էմմ. նաեւ Սերէուսի
առաջին թարգմանութեան 26դ ծանօթ. էջ
178: — Միհրպատեանի օրինակում՝ 130 տարի
Արշակի թագաւորութեան տեւողութիւնն է: